

Отримано: 27 грудня 2023 р.

Прорецензовано: 3 січня 2024 р.

Прийнято до друку: 5 січня 2024 р.

e-mail: yuliia.v.kovalchuk@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2415-7384-2024-17-42-45

Ковальчук Ю. В. Психологічні особливості формування комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, 2024. № 17. С. 42–45.

УДК: 159.95

Ковальчук Юлія Віталіївна,
викладачка, аспірантка кафедри психології,
Національний університет «Острозька академія»
ORCID: 0000-0003-0782-3264

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Увага статті зосереджена на теоретичних аспектах дослідження комунікативної культури. Метою цієї праці є теоретичний аналіз змісту поняття «комунікативна культура майбутніх фахівців іноземних мов» та характеристика його структурних компонентів на основі проведеного аналізу. На основі аналізу праць українських та зарубіжних дослідників окреслено поняття культури, комунікативної культури, комунікативної компетенції; розглянуто методи формування комунікативної культури на заняттях іноземної мови, а саме методи активного навчання, метод кейсів, проблемних ситуацій.

Методами нашої розвідки є аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, систематизація та узагальнення різноманітних поглядів і підходів вчених щодо визначення сутності поняття та структури комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов. У статті вказано, що формування комунікативної культури майбутнього фахівця іноземних мов є важливим завданням вищої освіти.

Ключові слова: культура, комунікативна культура, іншомовна комунікативна компетенція.

Yuliia Kovalchuk,
Lecturer, PhD Student,
The National University of Ostroh Academy
ORCID: 0000-0003-0782-3264

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE SPECIALISTS

The focus of the study is on the theoretical aspects of the study of communicative culture. The purpose of the article is to define the essence of the concept of the "communicative culture of future foreign language specialists" and characterize its structural components based on the analysis of relevant professional literature. An analysis of the works of Ukrainian and foreign researchers has been carried out. The concepts of culture, communicative culture, and communicative competence are outlined. The methods of forming communicative culture in foreign language classes are considered. Specifically, the methods of active learning, the case method, and problem situations.

The methods of our study are the analysis of psychological, pedagogical and methodological literature, systematization and generalization of various views and approaches of scientists regarding the definition of the essence of the concept and structure of communicative culture of future foreign language specialists. The article points out that the formation of the communicative culture of the future foreign language specialist is an important task of higher education.

Keywords: culture, communicative culture, foreign language communicative competence.

Постановка проблеми. У сучасному світі, який характеризується глобалізацією та інтернаціоналізацією, комунікативна культура є однією з найважливіших характеристик успішної особистості та фахівця. На ринку праці затребувані фахівці, які не лише володіють ґрунтовними знаннями фахової підготовки, а які здатні пристосовуватися до нових вимог суспільства, творчо та креативно вирішувати поставлені завдання, здійснювати успішну комунікацію у професійній діяльності. Особливо це стосується майбутніх фахівців іноземних мов, які покликані працювати в міжнародному середовищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням особливостей формування комунікативної культури вчителів іноземних мов займалися такі українські дослідники як О. Ясько, М. Черній та ін. З'ясуванню психологічних особливостей досліджуваного явища присвячені праці Г. Багрій, У. Шостак, А. Шамне, І. Онуфрієвої, Л. Онуфрієвої, Г. Золотухіна та ін.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз змісту поняття «комунікативна культура майбутніх фахівців іноземних мов» та на основі проведеного аналізу охарактеризувати його структурні компоненти.

Виклад основного матеріалу. Приблизно на початку 90-х років ХХ ст. у науковий обіг було введено поняття комунікативної культури. Є чимало підходів щодо трактування та визначення. Такі дослідники

як К. Галацин та А. Хом'як схиляються до думки, що комунікативна культура є соціальним феноменом. Автори зазначають, що «саме в комунікативному процесі, як процесі обміну інформацією й думками, визначаються статуси речей і суб'єктів комунікації, а відтак постають вимоги до комунікативної культури майбутніх фахівців як вагової передумови їхнього професіоналізму і професійної культури» [2]. Термін «культура спілкування» і його дефініція лишаються ще надто дискусійними. Крім того, в наукових працях зазвичай аналізують окремі види культури спілкування.

Група дослідників – М. Пентилюк, І. Гайдаєнко, І. Маруніч – виявила низку компонентів, які можуть створити високий рівень культури спілкування: 1) комунікативні установки, які включають, які є своєрідними механізмами спілкування; 2) знання норм спілкування певного суспільства; психології спілкування, розуміння, сприймання; 3) вміння використовувати набуті знання відповідно до проблемної ситуації, а також відповідно до моральних принципів та норм конкретного суспільства та загальнолюдських цінностей [3].

Формування комунікативної культури іноземної мови – це вміння враховувати відмінності культур у спілкуванні. Здобувши знання про культуру народу, зокрема про мову як частину культури, молода людина розвиває комунікативні навички. Вивчення іноземних мов фокусується не лише на формуванні мовних навичок та здібностей студентів, а й на глобальніших цілях: вивченні культури та специфіки сучасного життя мови, що вивчається, розширенні лінгвістичних та культурних горизонтів. Формування комунікативної культури майбутнього фахівця іноземних мов є важливим завданням вищої освіти. Воно здійснюється в процесі вивчення іноземної мови, а також у межах інших дисциплін, пов'язаних із професійною підготовкою.

У своїй монографії К. Галацин та А. Хом'як вказують, що у професійній культурі надзвичайно важливим є комунікативний процес, у якому відбувається обмін інформацією між суб'єктами комунікації. Основна увага приділяється міжособистісній взаємодії, культурі спілкування [2].

Окремим важливим питанням є визначення складників комунікативної культури. Як зазначає Н. Сасенко, «знання мовних норм і правил спілкування є основою комунікативної культури, яка дозволяє розуміти і використовувати мову в різних ситуаціях» [5]. О. Слюсаревська зауважує, що «уміння спілкуватися в різних формах і жанрах є важливою складовою комунікативної культури» [6]. Це передбачає вміння ведення діалогу, монологу, виступу, ділової бесіди, презентації тощо. Л. Шевчук відзначає, що «невербальна комунікація становить значну частину людського спілкування, тому важливо вміти правильно використовувати її» [8]. Звертаємо увагу також на культуру спілкування. Як зазначають дослідники, культура спілкування є важливим елементом комунікативної культури та включає в себе вміння поважати співрозмовника, дотримуватися норм етикету та ввічливості.

Розглянемо критерії, які у своїй роботі виділяють І. Харченко та О. Удовиченко щодо сформованості комунікативної культури: ціннісно-мотиваційний критерій (особистісно-ціннісне ставлення особистості, мотивація), когнітивний критерій (знання, вміння, навички), діяльнісний критерій (рівень мовної та мовленнєвої підготовки), поведінковий критерій (рівень рефлексії і знання основ професійного спілкування та психології спілкування) [7].

Г. Darmogoz у своїй праці, яка присвячена формуванню іншомовної комунікативної компетенції, звертає увагу на усвідомлення студентом алгоритму своєї діяльності. Він вважав, що рефлексія над процесом виконання завдань дозволяє студенту відстежити та проаналізувати власні дії, що сприяє його подальшому розвитку. Вказував на важливість саморегуляції діяльності. Студент стає здатним до самостійного коригування та оптимізації своїх дій під час виконання завдань, підвищуючи в такий спосіб їх ефективність, глибшого розуміння сутності та суспільної значущості діяльності. Вивчення іноземної мови дозволяє студенту не лише оволодіти мовними навичками, а й краще зрозуміти суть та важливість діяльності, яку він виконує, формувати здатність ухвалювати та обґрунтовувати рішення. Студент розвиває вміння аналізувати ситуацію, робити висновки та приймати обдумані рішення, аргументуючи їх переконливими доказами [11]. Іноземна мова стає не лише інструментом отримання інформації, а й засобом ефективного спілкування з представниками інших культур, допомагаючи студенту реалізувати себе в глобальному середовищі [11].

Розглянемо деякі методи, які на нашу думку сприятимуть розвитку комунікативної культури майбутніх фахівців іноземних мов. Методи активного навчання, як набір способів організації навчальної та пізнавальної діяльності студентів, активізують їх розумову діяльність під час засвоєння нового навчального матеріалу та реалізації наявних знань. Методи активного навчання не тільки полегшують та поглиблюють процеси пізнання майбутньої реальності, а й формують основу емоційного ставлення до навколишнього світу, розвивають системи діяльності та мотивів, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю.

Вони поділяються на дві групи: імітаційні та неімітаційні. Імітаційні методи, у свою чергу, поділяються на ігрові та неігрові. Неімітаційні методи включають дискусії, проблемні лекції та екскурсії. До імітаційно-ігрових методів належать рольові ігри, а до імітаційно-ігрових методів – ділове моделювання,

ігровий дизайн, стажування на певній посаді. Також важливо практикувати різні форми індивідуальної роботи студентів (самостійні навчальні проєкти, творчі завдання) [12].

Поділяємо думку О. Розунової, яка вважає, що метод кейсів полягає у постановці когнітивних завдань, проблемних ситуацій, які можуть бути пов'язані із професійною діяльністю; може здійснюватись аналіз способів їх вирішення [4]. Основою цього методу є технологія проблемно-орієнтованого навчання, яка базується на набутті студентами нових знань через розв'язання теоретичних і практичних завдань, проблем у створених ним проблемних ситуаціях. Проблема ситуація виникає у людини, якщо вона має когнітивну потребу та інтелектуальну здатність розв'язати проблему за наявності труднощів, суперечностей між старим і новим, відомим і невідомим, даним і шуканим, умовами та вимогами.

Проблемно-орієнтоване навчання передбачає декілька етапів: усвідомлення проблемної ситуації, формулювання проблеми на основі аналізу ситуації, розв'язання проблеми, включно з висуненням, зміною та перевіркою гіпотез, тестування розв'язків.

Метод проблемних ситуацій – це особливий вид інтелектуальної та емоційної взаємодії суб'єкта (студента) з об'єктом знань (завданням), під час якої студент усвідомлює протиріччя між потребою засвоїти об'єкт знань (розв'язання завдання) та нестачею знань. Проблема ситуація породжує у студента виражену пошукову потребу, бажання знайти (відкрити або засвоїти) об'єктивно необхідні та достатні для розв'язання проблеми знання та методи дії.

Отже, є достатньо підстав вважати комунікативну культуру одним із найважливіших компонентів професійної підготовки майбутніх фахівців іноземних мов. Комунікабельна людина володіє комплексом вербальних і когнітивних знань, навичок, умінь, які дозволяють їй почуватися впевнено у професійній сфері, вільно орієнтуватися в сучасному діловому світі, реалізує творчий потенціал у соціальній та професійній діяльності, регулює поведінку всіх учасників комунікації, варіює комунікативні стратегії та засоби, враховуючи динаміку мовленнєвої ситуації.

Навчання іноземної мови є більш успішним, коли активно використовуються як індивідуальні, так і групові форми навчання. Щоб полегшити процес навчання іноземної мови, необхідно надавати студентам підтримку, обираючи нові форми, методи, технології та зміст навчання.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, формування комунікативної культури майбутнього фахівця іноземних мов є важливим фактором успішної професійної діяльності. Воно дозволяє майбутнім фахівцям ефективно спілкуватися з представниками інших культур, будувати конструктивні взаємини з колегами та партнерами, досягати поставлених цілей. З метою успішного контакту та спілкування з представниками різних культур необхідно не лише розуміти національні відмінності, а й демонструвати повагу та толерантність до культурно-національних особливостей [12]. Підготовка майбутніх фахівців іноземних мов має базуватися на концепції полілогу культур, що передбачає акцент на соціокультурних принципах навчання, коли культурне середовище викладання іноземної мови формується в умовах міжкультурного навчання. Розвиток комунікативної культури має базуватися на спільному вивченні мови та культури з використанням сучасних технологій та урахуванням позитивного досвіду викладання іноземних мов у вищій освіті.

Одним із важливих аспектів розвитку комунікативної культури є надання студентам мовних та життєвих навичок, необхідних для досягнення їхніх кар'єрних цілей, та практики мови в реальних життєвих ситуаціях. У процесі навчання доцільно розвивати впевненість студентів у собі для успіху в професійних та соціальних зустрічах в англійськомовному глобальному співтоваристві. Отож, чотири навички: аудіювання, говоріння, письмо та читання – розвиваються в межах професійного контексту. З огляду на необхідність розвитку життєвих навичок, студенти в майбутньому повинні впоратися з ситуаціями, із якими зіткнуться на ринку праці.

Подальші перспективи дослідження можуть включати питання вдосконалення змісту та завдань самостійної роботи для опанування процесу формування культури професійного спілкування іноземною мовою майбутніх фахівців.

Література:

1. Багрий Г. А. Психологічні особливості формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів. Хмельницький, 2019. С. 5–20. DOI: 10.32453/5.v12i1.134.
2. Галацін К., Хом'як А. Комунікативна культура майбутнього фахівця : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 132 с.
3. Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика : пробний підручник для гімназій гуманіт. профілю. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
4. Резунова О. С. Інноваційні технології викладання ділової англійської мови в аграрному ВНЗ. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Філологічні науки.* 2014. Вип. 206. С. 176–182. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnu_fil_n_2014_206_29.
5. Саєнко Н. В. Напрями формування комунікативної культури майбутніх інженерів. *Педагогіка і психологія професійної освіти.* 2018. № 1. С. 116–125.

6. Слюсаревська О. А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія. Журналістика. Викладання іноземних мов»*. 2019. № 1. С. 105–112.
7. Харченко І., Удовиченко О. Результати експериментального формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : Педагогічні науки*. 2020. № 1.
8. Шевчук Л. В. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови. *Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2019. № 846. С. 53–59.
9. Шамне А. В., Шостак Н. Психологічні аспекти розвитку іншомовної компетенції у майбутніх перекладачів. *Науковий вісник НУБіП України. Серія : Гуманітарні студії*. 2017. № 274. С. 159–166. URL : <https://journals.nubip.edu.ua/index.php/Gumanitarni/article/view/9653/8631>.
10. Anastasiia Tishchenko. The model of education of foreign language communicative culture humanities students' in higher education institutions. *Paradigm of Knowledge*. 2020. № 4 (42).
11. Darmoroz G. A. Formation of foreign language communicative competence. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apfil/2011_1/Darmoroz.pdf.
12. Communication. *Academician: Internet collection of dictionaries and encyclopedias*. URL : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/543COMMUNICATION.

References:

1. Bahrii, H. A. (2019). Psykholohichni osoblyvosti formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh filolohiv [Psychological Features of the Formation of Foreign Language Communicative Competence of Future Philologists]. *Khmelnitskyi*. S. 5–20. DOI: 10.32453/5.v12i1.134. [in Ukrainian].
2. Halatsyn, K., & Khomiak, A. (2019). Komunikatyvna kultura maibutnoho fakhivtsia [Communicative Culture of the Future Specialist]. *Lutsk : Vezha-Druk*. 132 s. [in Ukrainian].
3. Pentyliuk, M. I. (1994). *Kultura movy i stylistyka : probnyi pidruchnyk dlia himnazii humanit. profilu [Culture of language and stylistics : A trial textbook for gymnasiums of the humanitarian profile]*. Kyiv : Vezha. 240 s. [in Ukrainian].
4. Rezunova, O. S. (2014). Innovatsiini tekhnolohii vykladannia dilovoi anhliiskoi movy v ahrarnomu VNZ [Innovative Technologies for Teaching Business English in Agricultural Universities]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii : Filolohichni nauky [Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series : Philological Sciences]*, 206, 176–182. [in Ukrainian].
5. Saienko, N. V. (2018). Napriamy formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh inzheneriv [Directions for the Formation of Communicative Culture of Future Engineers]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity [Pedagogy and Psychology of Education]*, 1, 116–125. [in Ukrainian].
6. Sliusarevska, O. A. (2019). Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv u protsesi vuvchennia inozemnoi movy [Formation of Communicative Culture of Future Professionals in the Process of Learning a Foreign Language]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii "Filolohiia. Zhurnalistyka. Vykladannia inozemnykh mov" [V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Philology. Journalism. Teaching Foreign Languages"]*, 1, 105–112. [in Ukrainian].
7. Kharchenko, I., & Udovychenko, O. (2020). Rezultaty eksperymentalnoho formuvannia kultury profesiinoi komunikatsii maibutnikh fakhivtsiv z ekonomiky [Results of Experimental Formation of Professional Communication Culture of Future Economics Professionals]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii : Pedahohichni nauky [Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. Series: Pedagogical Sciences]*, 1. [in Ukrainian].
8. Shevchuk, L. V. (2019). Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv u protsesi vuvchennia inozemnoi movy [Formation of Communicative Culture of Future Professionals in the Process of Learning a Foreign Language]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii "Pedahohika. Sotsialna robota" [Scientific Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series "Pedagogy. Social Work"]*, 846, 53–59. [in Ukrainian].
9. Shamne, A. V., & Shostak, N. (2017). Psykholohichni aspekty rozvytku inshomovnoi kompetentsii u maibutnikh perekladachiv [Psychological aspects of foreign language competence development in future translators]. *Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy. Serii : Humanitarni studii [Scientific Bulletin of NUBiP of Ukraine. Series : Humanities Studies]*, 274, 159–166. [in Ukrainian].
10. Anastasiia Tishchenko (2020). The model of education of foreign language communicative culture humanities students' in higher education institutions. *Paradigm of Knowledge*, 4(42).
11. Darmoroz, G. A. (2011). Formation of foreign language communicative competence. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apfil/2011_1/Darmoroz.pdf. *Academician: Internet collection of dictionaries and encyclopedias*. Retrieved from http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/543COMMUNICATION.